

Dr hab. Danuta Rode

Katowice, 19.08.2019 roku

Prof. Uniwersytetu Humanistycznospołecznego SWPS

Wydział Psychologii

Katowice

R e c e n z j a

Rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Kotlarskiej

„Diagnoza zaburzeń osobowości w modelu dymensjonalnym”

Praca została przygotowana pod kierunkiem Prof. dr hab. Józefa Gierowskiego

oraz dr Jacka Neckara

Pod nazwą zaburzenia osobowości kryje się wiele dysfunkcji o bardzo zróżnicowanych symptomach, które łączy długotrwały stabilny charakter, przewlekły wzorzec mający wpływ na funkcjonowanie sfery emocjonalnej, poznawczej czy interpersonalnej jednostki. Dość powszechnie przyjmuje się, że zaburzenia osobowości stanowią odrębne kategorie do których osoby o zdiagnozowanych kryteriach kategoryalnych można zaklasyfikować. Zgodnie z kategoryalnym podejściem do zaburzeń osobowości każde zaburzenie jest osobną kategorią, w tym kontekście jednostka albo spełnia dane kryteria i podlega pod konkretną kategorię, albo nie. Podejście to zakłada więc, że poszczególne kategorie zaburzeń osobowości różnią się jakościowo od siebie, od innych jednostek klinicznych i od osobowości zdrowej (brak zaburzenia). Diagnoza kategoryalna od dłuższego czasu jest przedmiotem krytyki. Coraz częściej badacze (Brown, Barlow, 2005, Widiger, 2012, Skodo i in. 2013) zwracają uwagę na dymensjonalne podejście do zaburzeń osobowości, które pozwala na rozpoznanie zaburzenia za pomocą kontinuum różnych cech osobowości. Te dwa sposoby prowadzenia diagnozy doprowadziły do badań, wskazujących na wady i zalety tych podejść.

Przedstawiona do recenzji praca wpisuje się w ten nurt badań, a jej głównym celem jest eksploracja obszaru diagnozy zaburzeń osobowości w kontekście porównania

dwóch podejść kategoryjnego i dymensjonalnego. Temat rozprawy jest interesujący i nowatorski, mamy mało badań dotyczących skuteczności i efektywności dymensjonalnej i kategoryjnej metody diagnozy zaburzeń osobowości. Recenzowana praca doktorska spełnia kryteria ustawowe dotyczące oryginalności podjętej problematyki i analizy nowych składników w ramach podejmowanego problemu badawczego. Zanim przejdę do szczegółowej charakterystyki zawartości treściowej recenzowanej pracy, pragnę zwrócić uwagę na dwie kwestie: po pierwsze problem badawczy zasygnalizowany w tytule należy uznać za niezwykle aktualny ze względu na brak badań dotyczących specyfiki diagnozy w modelu dymensjonalnym, ponadto wyniki uzyskane w badaniach mogą mieć duże znaczenie aplikacyjne.

W tym miejscu chciałabym się odnieść zarówno do całościowej struktury pracy, jak również do poszczególnych części recenzowanego opracowania. Praca liczy 205 stron składa się z 7 rozdziałów, których treści podzielone są na dwie części: teoretyczną prezentującą podstawy przyjętych problemów badawczych i empiryczną opisującą wyniki i ich analizę na tle innych danych empirycznych. Pracę kończy bibliografia, zauważa się brak spisu tabel. Niepokój recenzenta budzi nadmierne skupienie się na podstawach teoretycznych pracy. Teoretyczne tło badań zostało uwzględnione w czterech rozdziałach, w pozostałych trzech przedstawiono metodologię badań, wyniki badań i dyskusję wyników z wnioskami. Mimo, tej uwagi, treści zawarte w każdym rozdziale wskazują, że struktura pracy jest właściwa i odpowiada wymogom prac badawczych. Oceniając pracę pod względem formalnym, należy podkreślić, iż redakcja tekstu jest spójna, staranna, praca napisana jest jasnym, poprawnym językiem.

Ramy teoretyczne pracy-sposób ujęcia problemu

W rozdziałach części teoretycznej pracy Autorka prezentuje tło teoretyczne w ramach którego zarysowane zostały podstawy przyjętego celu badań i hipotez badawczych. Pierwszy rozdział obejmuje różnorodność koncepcji osobowości zaczynając od teorii konstytucjonalnych (teorie typów) poprzez psychoanalityczne i psychodynamiczne, behawioralne poznawcze, społecznego uczenia się kończąc na

teoriach humanistycznych. Wyraźnie wydzielone zostały do omówienia teorie dotyczące ujęcia osobowości w kategorii cech, w szczególności Pięcioczynnikowy model osobowości Paula Costy i Roberta Mc Crea wraz z krótką charakterystyką kwestionariusza do pomiaru czynników osobowości, wykorzystanego przez doktorantkę w badaniach. Rozdział pierwszy kończy się wskazaniem znaczenia badań nad osobowością dla psychopatologii oraz wprowadzeniem do tematyki zaburzeń osobowości.

Kolejny rozdział dotyczy zaburzeń osobowości z opisem koncepcji zaburzeń osobowości. Zamieszczono także treści obejmujące zaburzenia osobowości według Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD oraz klasyfikację zaburzeń psychicznych DSM wydawaną przez Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne (APA).

Rozdział trzeci poświęcony jest analizie kategorialnego ujęcia zaburzeń osobowości z przedstawieniem kryteriów diagnostycznych i charakterystyką jednostek nozologicznych w tym także ich uwarunkowania. Przedstawiono także narzędzia wykorzystywane do badań zaburzeń osobowości w modelu kategorialnym. Interesująco opisany jest podrozdział analizujący zalety i wady podejścia kategorialnego. W kolejnym czwartym rozdziale, mgr Katarzyna Kotlarska w podobny sposób przedstawia model dymensjonalnego ujęcia zaburzeń osobowości a więc istotę tego podejścia, koncepcje, narzędzia diagnozy wykorzystywane w tym ujęciu, także zalety i wady podejścia dymensjonalnego zaburzeń osobowości. Tutaj także szczegółowo zostało opisane narzędzie diagnostyczne Dymensjonalna Ocena Zaburzonej Osobowości (DAPP-BQ) wykorzystane w prezentowanych w pracy badaniach.

Odnosząc się do zawartości poszczególnych rozdziałów części teoretycznej, należy podkreślić, że w pełni spełnia swoją rolę, stanowi bowiem dobrą podstawę do prezentacji modelu badań własnych i wskazanych problemów badawczych. Po pierwsze, została ona opracowana na bazie aktualnej literatury przedmiotu. Po drugie, zawartość tej części recenzowanej pracy stanowi wystarczające uzasadnienie dla

podjętego przez Autorkę problemu badawczego. Po trzecie, Autorka w sposób syntetyczny, ukazała podstawy teoretyczne problematyki.

Uwaga recenzenta w tym obszarze prezentowanego materiału dotyczy braku rozdziału odnoszącego się do diagnozy, zauważa się poprzez analizę całości materiału, że traktowana jest w pracy, jako paradygmat psychologiczny, idea nadrzędna spajająca część teoretyczną i empiryczną, pozwalająca na jasny i konsekwentny wywód nad diagnozą zaburzeń osobowości w modelu kategoryalnym czy dymensjonalnym. A więc taka syntetyczna analiza konstruktu diagnozy w tej pracy jest nieodzowna. W niektórych częściach pracy zauważa się ograniczoną samodzielność doktorantki, która, jakby obawiała się, mając obszerny materiał teoretyczny, zaakcentować podsumowaniami własną opinię badacza, eksplorującego pewien stan rzeczy. Należy tu natychmiast dodać, że umiejętności te w sposób pełny wykazała w dyskusji wyników badań.

Ocena projektu badań Część empiryczna pracy

W części pracy: Opis przeprowadzonych badań omówione zostały: cel badań, tłumaczenie kwestionariusza DAPP-BQ, hipotezy, metodologia badania I i metodologię badania II wraz z osobami badanymi, narzędziami badawczymi oraz przebiegiem i organizacją badań.

Cele badania obejmowały:(1) eksploracja problematyki zaburzeń osobowości w kontekście porównania modelu kategoryalnego z modelem dymensjonalnym,(2) opracowanie polskiej wersji kwestionariusz DAPP-BQ Dymensjonalna Ocena Zaburzonej Osobowości(Livesley, Jackson 2009) wraz z ustaleniem jego właściwości psychometrycznych.

Postawiono trzy hipotezy badawcze. Pierwsza hipotetycznie zakładała ,że cechy zaburzonej osobowości zgodne z dymensjonalnym modelem diagnozy są ściśle związane ze strukturą zdrowej osobowości ujmowanej z perspektywy modelu pięcioczynnikowego, druga zakładała, istnienie relacji pomiędzy patologicznymi cechami osobowości diagnozowanymi zgodnie z modelem dymensjonalnym a kategoriami diagnostycznymi do których badani zostali zakwalifikowani. Trzecia

hipoteza wydaje się być dość oczywista, ale doktorantka zdecydowała się ją potwierdzić empirycznie, mianowicie, hipotetycznie zakładano, że występują różnice w natężeniu zaburzeń cech osobowości pomiędzy osobami, które mają zdiagnozowane zaburzenia osobowości i osobami zdrowymi.

Autorka w sposób prosty i logiczny opisała poszczególne etapy badań i ich realizację. Procedura dobru do grupy jest przedstawiona w sposób klarowny i jasny, łącznie z etapami klasyfikacji osób do badań. W pierwszym etapie badań (badanie 1) uczestniczyło 200 osób (w podziale na płeć 100 kobiet i 100 mężczyzn) bez zdiagnozowanych zaburzeń osobowości. Wykorzystano dwa narzędzia badawcze: Kwestionariusz DAPP-BQ (Livesley, Jackson, 2009) oraz Inwentarz Osobowości NEO-PI-R. (Costa, McCrae)

W drugim badaniu (badanie 2) dobór do grupy był celowy-przebadano 100 osób mających zdiagnozowane zaburzenia osobowości zgodnie z obowiązującym w Polsce ICD-10. Badania prowadzone były w różnych placówkach klinicznych. W badaniu zastosowano przetłumaczoną na język polski wersję kwestionariusza DAPP-BQ. Dobór zastosowanych metod badawczych jest w pełni zasadny, a ich prezentacja – klarowna i jasna.

Ustosunkowując się do zawartości części metodologicznej pracy należy zauważyć, że została w niej przedstawiona w sposób wyczerpujący i logiczny realizacja autorskiego projektu badawczego: adaptacja narzędzia badawczego oraz analizy testowanych zmiennych psychologicznych. Projekt ten odznacza się trafnością zastosowanych technik pomiaru psychologicznego i doboru grupy. Moja uwaga krytyczna odnosi się do dwóch spraw, pierwsza dotyka, być może jedynie lapsusu słownego lub niedopatrzenia, ale chcę ją podać, mianowicie w pierwszym badaniu mającym na celu weryfikację hipotezy badawczej "cechy zaburzonej osobowości zgodne z dymensjonalnym modelem diagnozy są ściśle związane ze strukturą cech zdrowej osobowości, ujmowanej z perspektywy modelu pięcioczynnikowego" znalazło się zadanie przedstawiające narzędzia badawcze cyt. "w badaniu zastosowano dwa kwestionariusze: polską wersję kwestionariusza DAPP-BQ" oraz....."(s.123) a więc kwestionariusz, który właśnie w tymże badaniu miał mieć

ustalone właściwości psychometryczne, rozumiem, że chodzi tylko o wcześniej przetłumaczoną na język polski (zgodnie z zasadami adaptacji) wersję testu, czyli w badaniu zastosowano przetłumaczoną na język polski wersję DAPP-BQ (Livesley i Jackson, 2009).

Druga uwaga dotyczy braku opisu statystycznego opracowania wyników badań, ze względu na cel badań i postawione hipotezy, najczęściej podaje się je w formie metod statystycznej analizy danych.

Rezultaty badań – ocena sposobu prezentacji i ich znaczenia

Rezultaty badań własnych Doktorantka przedstawiła w szóstym rozdziale pracy: Wyniki- już na wstępie pragnę podkreślić staranność w ich opracowaniu i omówieniu. Autorka zgodnie z celem badań i hipotezami starała się zrealizować krok po kroku planowane zamierzenia badawcze. Dokonano ustalenia właściwości psychometrycznych przetłumaczonego na język polski kwestionariusza BAPP-BQ (Dymensjonalna ocena zaburzonej Osobowości) i po kolei weryfikację każdej z trzech hipotez badawczych.

Podsumowując sposób prezentacji wyników należy zauważyć, że Autorka wykazała duże kompetencje analityczne przy opracowywaniu danych empirycznych. Świadczy o tym fakt, że czytelnik w uporządkowany sposób jest prowadzony w charakteryzowaniu testowanych zmiennych psychologicznych. Dużą pomoc w śledzeniu poprawności wywodu naukowego stanowią prawidłowo opisane tabele oraz klarowna i logiczna prezentacja uzyskanych rezultatów. Dopelnieniem całości rozważań teoretycznych i analiz empirycznych są wnioski - dyskusja uzyskanych przez Doktorantkę rezultatów badań własnych. Ciekawe bardzo są zwłaszcza te rozważania Autorki rozprawy, które odnoszą się do opisu potwierdzonych w badaniach prawidłowości, na tle aktualnego stanu wiedzy psychologicznej. Treść tej części pracy świadczy zatem zarówno o zdolności do syntezy materiału empirycznego uzyskanego w badaniach własnych, jak również o zdolności porównania otrzymanych rezultatów z wynikami prezentowanymi w literaturze przedmiotu, czyli o ogólnej

wiedzy teoretycznej w dyscyplinie psychologia. Ta część rozprawy stanowi próbkę wnikliwości badawczej Doktorantki, jej kompetencji naukowych, jej wiedzy.

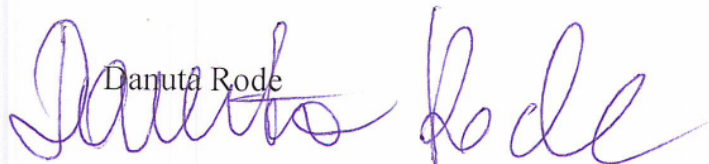
W przeprowadzonej dyskusji wyników mimo ilości uzyskanego i poprawnie opracowanego materiału słabo jest wyartykułowany, sam model diagnozy dymensjonalny versus model diagnozy kategorialnej, być może jest to związane zebyt małą liczbą osób przebadanych w obrębie każdej kategorii zaburzeń osobowości w ICD-10, niemniej ten cel badań zakładający eksplorację problematyki diagnozy zaburzeń osobowości w kontekście porównania tych dwóch modeli, nie został do końca zrealizowany, co pozostawia pewien niedosyt w oczekiwaniach wobec uzyskanych wyników pracy.

Konkluzja

Podsumowując całość niniejszej recenzji, pragnę stwierdzić, że:

1. Autorka podjęła w swojej dysertacji doktorskiej ważny problem naukowy, rzadko badany przez innych teoretyków. W szczególności należy podkreślić trudną ze względu na organizację i wykonanie badań grupę: osób z diagnozą zaburzeń osobowości
2. Analizę problemu osadziła w prawidłowo dobranej literaturze tematu.
3. Dobór pomiaru zmiennych i organizacja badań jest satysfakcjonująca.
5. Opracowanie wyników, zarówno merytorycznie, jak i statystycznie wykonane zostało rzetelnie, umożliwiając tym samym weryfikację hipotez badawczych.
6. Dyskusja wyników oraz sformułowane wnioski dowodzą, że Autorka posiada operatywną wiedzę psychologiczną oraz metodologiczno-warsztatową i przygotowanie do samodzielnego prowadzenia badań naukowych.
7. Ważnym osiągnięciem Autorki pracy jest przygotowanie polskiej wersji kwestionariusza DAPP-BQ (Livesley i Jackson) z ustaleniem jego właściwości psychometrycznych.

Przedstawione w recenzji argumenty stanowią podstawę do wyrażania opinii, że rozprawa doktorska mgr Katarzyny Kotlarskiej nt. „Diagnoza zaburzeń osobowości w modelu dymensjonalnym” spełnia podstawowe kryteria merytoryczne i formalne określone w art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku wraz z późniejszymi zmianami o stopniach naukowych i tytule naukowym. Na tej podstawie stawiam wniosek o dopuszczenie mgr Katarzyny Kotlarskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Danuta Rode